

Változások az ember és társadalom oktatási terület tananyagában

Az *Ember és társadalom* oktatási terület (OT) a társadalmi környezet megismerésére és a társadalombarát nevelésre irányul, megalapozva azokat az ismereteket és készségeket, amelyeket a tanulók később az állampolgári ismeretek (honismeret), a geográfia (földrajz) vagy a történelem iskolai tantárgyakban fejlesztenek tovább. Az új alaptantervben az *Ember és társadalom* OT az eredetileg az *Ember és értékek* OT-ben szereplő tantárgyakat is tartalmazza, így a tanulók kognitív képességeinek fejlesztése mellett a tanulók személyiségének fejlesztésére is gondot fordít. A társadalmi megismerés négy komponensben fogalmazódik meg: a **földrajz, a történelem, az állampolgárság és az etika és személyiség komponensben**, amelyek együttesen teljesítik az OT **tíz általános célkitűzését**, amelyek három oktatási ciklusra bontva, lépcsőzetesen épülnek fel. A ciklusok rész céljai a teljesítmény- és tartalmi követelmények teljesítésével valósulnak meg, amelyek a jelenleg érvényben lévő állami oktatási programhoz képest rugalmasabban rendeződnek el. Ez az oktatási terület külön **tantárgy** formájában kap teret már az 1. évfolyamtól kezdve. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy az 1. ciklusban 3 óra, a 2. ciklusban 2 óra, a 3. ciklusban pedig 4 óra jut rá. Az 1. és a 2. ciklusban az *Ember és társadalom* oktatási terület integrált tantárgyként, valamint az *etika* és a *vallási nevelés* formájában különálló tantárgyként váltakozva jelenik meg. A 3. ciklusban a *földrajz, a történelem, az állampolgári ismeretek* és az *etika* vagy a *vallási nevelés* tantárgyak alkotják az oktatási területet, és az iskolának lehetősége nyílik arra, hogy ezt a ciklust részben vagy egészben az *Ember és társadalom* tantárgy integrált változatával folytassa.

Az 1. ciklusban a tanulók ismeretszerzése a közvetlen társadalmi környezetükre és valóságukra – az iskolára, a közösségre és annak közvetlen környezetére – összpontosul. A tanulókat arra ösztönzik, hogy képesek legyenek eligazodni a környezetükben, és ismerjék annak jelentős természeti, kulturális és történelmi jellemzőit; hogy megismerkedjenek a községük életében fontos szerepet játszó személyekkel, hatóságokkal, intézményekkel és eseményekkel. A tanulók nem csupán passzív szereplők, hanem fokozatosan megtanulják felhasználni azokat az eszközöket, amelyeket az emberek a környezet megragadására, alakítására vagy átformálására használnak. A környezetük iránti érdeklődésük arra ösztönzi őket, hogy részt vegyenek a környezetük javítását célzó tevékenységekben, miközben saját terük egyediségét megtanulják kiegészíteni mások terének elemeivel, egyúttal távolabbi helyekkel is összeköttetéseket alakítanak ki.

A legnagyobb változást az jelenti, hogy a tartalom egy **állampolgári és etikai-személyiségi** összetevővel gazdagodik. Az állampolgári komponensben az állampolgárság, az önkormányzat működése, a gazdasági kapcsolatok és a médiaoktatás témaköre kap hangsúlyt. A tanulók a természetismeret és honismeret mai oktatásában nem találkoznak ezekkel a témákkal. Az etikai-személyiségi komponens a tanulók önismeretének fejlesztésére és a többi emberrel történő kapcsolatok kialakítására irányul azon a közösségen belül, amelyben élnek.

A **társadalomtudományi műveltség** és a **személyiségi-nevelési komponens** szorosabb összefonódása által az etikai-személyiségi komponens az egész oktatási területen végigvonul. A proszociális és erkölcsi-etikai nevelés dimenziója nemcsak az etika és a vallási nevelés témaköreiben lesz jelen, hanem olyan témakörökben is szerepel, amelyek elsősorban a nevelés állampolgári, történelmi vagy földrajzi összetevőire irányulnak: ilyen például *a mások iránti tisztelet a közösségi élet témakörében, a napi- és hetirend kialakítása és menedzselése, a prioritások meghatározása, a tolerancia gyakorlása*. A tanulók jellemének és értéktudatának fejlesztése a tanulás más területein is megvalósulhat, például az irodalomórán az olvasmányok

hősei inspiráló hatást gyakorolhatnak a tanulóira vagy a testnevelés- és sportórákon fejleszthetik a tanulók állóképességét.

Forrás: <https://www.freepik.com/>

Az 1. ciklus

A földrajz integratív tantárgy, és ez tükröződik a vonatkozó célkitűzésekben és standardokban. A földrajz tantárgy középpontjában továbbra is a helyi régió (az a település, ahol a tanulók élnek vagy iskolába járnak, a helyi táj), a közvetlen és tágabb környezetben való tájékozódás, valamint a jelentős/ jellegzetes vonások felismerése áll. A tevékenységek az aktív megismerésre és felfedezésre irányulnak. A korábbi gyakorlathoz képest nagyobb hangsúlyt kap a tanulók térképismeretének fokozatos fejlesztése. A standardban új elem a helyi régió (község, település) összehasonlítása egy hasonló jellegzetességű, külföldi régióval. A cél a közös vonások és a különbségek megismerése. Az 1. ciklusban a földrajzoktatás új eleme Földünk főbb részeinek, például a kontinenseknek, óceánoknak és a legfontosabb országoknak a megismerése.

A **történelem komponens** két tematikus egységből áll, tartalmuk **párhuzamosan** jelenik meg, egymással kombinálva, gyakran ismételten visszatérve. A történelemtanítás a felsőbb évfolyamokban feltételezi, hogy a tanuló érti a kronológiát, ezért a történelem-tananyagnak egy tematikus egysége és egy vonala van. Az **1. ciklus feladata**, hogy a tanulót megismertesse a hagyományos „mércek” világával, és megtanítsa a valós munka világában alkalmazható mércek használatát. Ezenkívül a tematikus egység a célok személyre szabásához és az **időrendi terv elkészítéséhez** kapcsolódó tartalmakat is magában foglalja. Miközben a gyermek fokozatosan megszokja a tanulói szerepet, az első évtől kezdve tudatosítja azt is, hogy a munka váltakozik a szabadidővel, és hogy a kötelességek elsőbbséget élveznek a szórakozással szemben. A családi kapcsolatok témája összefonódik a kronológia megismerésével és az **időbeli változások megfigyelésével**.

A **természetismeret és a honismeret tantárgy**ban korábban nem nyílt lehetőség arra, hogy a tanulók találkozzanak az állampolgár fogalmával, megismerjék a *község életében fontos személyeket, hivatalokat vagy intézményeket*. Az a törekvés, hogy felkeltsék a tanuló érdeklődését a környezete iránt, vagy hogy *bevonják őt a környezete jobbítását célzó tevékenységekbe*, csak most jelenik meg az új standardban. Az **állampolgári komponens** öt tematikus egységbe szerveződik. Az iskolában és a községben érvényesülő *szabályok elsajátításán* keresztül a tanuló megismerkedik *községe életével és a községen belüli kapcsolatokkal*, aminek eredményeként a tanulónak a község aktív lakójaként kell szerepet vállalnia. Az intézmények vagy szolgáltatások szerepére összpontosít, és *gondolkodásra* ösztönöz például a *közterületek használatáról és karbantartásáról*, valamint azok *javításáról*. Két másik egység a tanuló életének jelentős témáival foglalkozik. A gazdasági kapcsolatok világa a tanulók számára a *felelősségteljes gazdálkodásra*, illetve a *média vagy a reklám* világával való biztonságos és ésszerű bánásmódra vonatkozó útmutatáson keresztül nyílik meg.

Az **etikai-személyiségi komponens** célzottan beépíti a tananyagba a tanulók etikai-személyiségi fejlődésének ösztönzésére szolgáló elemeket **az első osztálytól kezdve**, és megteremti az erkölcsi tudatosság, a kritikus gondolkodás és a helyes és helytelen cselekvés megkülönböztetésének alapjait. Ily módon megfelel annak az igénynek, hogy ezen a területen **megkülönböztetés nélkül minden tanulóra** nevelő hatást gyakoroljon, megelőzve ezzel a későbbi pszichoszociális nehézségeket, szélsőséges attitűdöket, valamint az etikai és erkölcsi tájékozatlanságot. Ez volt a fő oka annak, hogy az eredeti *Ember és értékek* OT egyesült az *Ember és társadalom* OT-val.

A jelenleg érvényes állami oktatási programhoz (2014) képest már az általános célok megfogalmazásában is szembevetendő a **hangsúlyeltolódás**. A tanulók szociális kompetenciáinak és proszociális viselkedésének fejlesztése mellett itt egyértelműbben összekapcsoljuk az én értékét mások értékével, és hangsúlyozzuk a saját érzelmekkel való munkát a jellem- és személyiségépítésben. Az alapiskolai gyakorlat nemkívánatos megosztottságot eredményezett a vallás- és az etikaoktatásban részt vevő tanulók között. Az ebben a komponensben bemutatott normák e két központi tantárgy tantárgyi bizottságai következetes kommunikációjának eredményei. A vallási és etikai nevelés tantárgyon belüli **közös átfedések** itt jelennek meg, hiszen a hittanórákon is hangsúlyt fektetnek a tanulók erkölcsi és személyes fejlődésére.

A 2. ciklus

A tanulási terület célkitűzései továbbra is **integráltan**, egyetlen tantárgyként valósulnak meg ebben a ciklusban is. Az *Ember és társadalom* OT tartalmának egy részét a 2. és 3. ciklusban **tematikus napok** formájában tanítjuk, amelyek célja a kiválasztott tartalmi standardok teljesítése és a tantárgyközi műveltségi készségek fejlesztése, tanévenként legalább 4 tanítási napon, egyenként 6 tanítási órában. A tematikus napok témáit a tartalmi standardok foglalják magukba. A **földrajz komponensben** a korábbi honismerethez képest jelentősebb tartalmi változás, hogy a tananyag nem csak Szlovákiára összpontosít. Ez a változás azon az elven alapul, hogy a tájat minden ciklusban különböző léptékekben vizsgáljuk. A *Föld természetének és lakóinak sokféleségét példákon keresztül felismerni kívánó*, a *Föld és sokféleségének felfedezése* tematikus egységhez kapcsolódó, tágra értelmezett teljesítménykövetelmény lehetővé teszi, hogy a tanulók lépésről lépésre fejlesszék a világról alkotott alapvető elképzeléseiket. A földrajz komponens tartalmi követelménye már magában foglalja *egy egyszerű tematikus térkép (térképvázlat) elkészítését pont-, vonal- vagy területi térképelemek felhasználásával*, ami viszonylag jelentős elmozdulást jelent a korábbi követelményekhez képest, amelyek elsősorban a térkép tartalmának egyszerű olvasására összpontosítottak.

Forrás: <https://www.freepik.com/>

A 2. ciklusban a **történelem komponens** innovatív elem, mivel eddig a 3. és 4. évfolyamban a honismeret elsősorban a földrajzi ismeretekre (tartalomra) összpontosított, és nem dolgozott ki történelmi tartalmú fogalmakat. Bár a történelmi témakörök bevezetésre kerültek a történelemben, ez nem volt következetes. A jelenlegi állami oktatási program negyedik évfolyambeli honismeret tantárgyának tartalmi követelményeiből hiányoznak a következő személyiségek és események: Konstantin (Círill) és Metód, Svätopluk, a tatárok és törökök támadásai, Mária Terézia, Lúdvít Štúr, az 1. világháború, Milan Rastislav Štefánik, Tomáš Garrigue Masaryk, a 2. világháború, az önálló Szlovák Köztársaság és nemzeti szimbólumaink. Helyettük két monda szerepel: egy a kelet-szlovákiai várakról és egy a Tátrától a Dunáig tartó utazásról. A műemlékekről szóló teljesítménykövetelmény alacsony kognitív funkciókat igényel, azaz csak a térképen való azonosításukat követeli meg: azonosítsa Szlovákia öt legfontosabb kulturális-történelmi műemlékét a térképen. A tanulók csak a tartalmi standardon keresztül találkoztak a történelmi tartalommal, amelyben a személyek és események lineáris felsorolása történik mélyebb összefüggések és történelmi jelentőségük nélkül. Az új tantervben a 4. évfolyamtól kezdődően a 2. ciklus szisztematikusabban tölti be a társadalomtudományi propedeutika funkcióját.

A **teljesítménykövetelmények** szintjén a történelmi fogalmak elsajátítása az időbeli tájékozódás és a múlt felfedezésének alapvető készségei fejlesztésén keresztül teljesül – a tanulók különböző tevékenységek révén a múlt nyomaival dolgoznak, elemzik azokat, és érdeklődnek az összefüggések iránt. A tanulóknak *változatos tevékenységeken és módszereken* keresztül aktívan kell foglalkozniuk a történelmi tartalmakkal – az időmérés, a múlt rögzítésének és feltárási módjainak megismerésén keresztül olyan kompetenciákat szereznek, amelyeket később a történelem- vagy társadalomtudományi oktatásban használnak. A 2. ciklus a közelebből távolabbra elve alapján rendeződik: az első példák a régió, a falu, a község történetéhez kapcsolódnak, majd az életkornak megfelelően az emberi társadalom

kialakulásával és az első civilizációkkal kapcsolatos témák következnek, természetesen az állampolgári és földrajzi komponenshez kapcsolódva.

A 2. ciklusban a történelem komponens egy új elemet vezet be **tematikus szonda** formájában. A tanulók a kiválasztott tartalomhoz az egyéni és közös munka választható formáit alkalmazzák – például iskolai kiállítást szerveznek a kiválasztott témáról, amelynek része a téma, a tárgyak, szövegek stb. kiválasztása, elrendezése, elnevezése, valamint a kiállítás formájának és bemutatásának előkészítése. Egy másik forma például egy regionális történetről szóló színházi előadás készítése. Ebben a tanulási formában a téma aktív és kreatív feldolgozása a cél, nem pedig annak tényzerű megragadása.

A 2. ciklusban a **polgári megismerés/ nevelés** is jelentős változáson ment keresztül. A negyedik osztályos honismeretben nem volt olyan tartalmi vagy teljesítményszandard, amely állampolgári nevelési témaként lehet értelmezhető. Az ötödik osztályban az állampolgári ismeretek tantárgy még nem jelent meg. A három tematikai egység (*Szabályok, jogok és kötelességek megkülönböztetése; Lehetőségek az élet javítására a szomszédságban és a községben; Az aktív állampolgárság alapjai*) célja, hogy a tanuló az iskolai környezetből kilépve a község közvetlen környezetébe kerüljön, és megfigyelje például a *község polgárainak kötelességeit*, a község által nyújtott *szolgáltatásokat*, a *helyi képviselőtestületbe történő választás folyamatát*, valamint a *szomszédi konfliktusok megoldását*. Az *aktív állampolgárság alapjai* ciklusban egy egyszerű szomszédi konfliktus megoldása mellett a gyermekjogok témája is felmerül, és az aktivizáló elem itt a szolidaritás aktív kifejezése többi gyermekkel. A *Felelős gazdaság* tematikus egység a család szintjén és közeli példákon keresztül mutatja be az alapvető gazdasági kapcsolatokat. Ugyanakkor arra is reflektál, hogy mi befolyásolhatja egy termék árát. Az utolsó tematikus egység már nevet is kapott a *mediális műveltség* szakkifejezéssel, amely átívelő téma volt a tantervben. Amellett, hogy a reklámok hatásával foglalkozik, az online környezetben megvalósuló biztonságos és etikus viselkedés aktuális kérdéseit is érinti.

A 2. ciklusban az **etikai-személyiségi komponens** is arra irányul, hogy a tanuló **megismerje és fejlessze önmagát**, jellemvonásait, és **javítsa kapcsolatát a többi emberrel** abban a közösségben, amelyben él. A társadalomtudományos műveltségnek az általános iskolai oktatás személyiségnevelési komponensével való **szorosabb** integrációja tükröződik abban, hogy az **etikai-személyiségi komponens az egész oktatási területre kiterjed**, beleértve a földrajzot, a történelmet és az állampolgárságot is. A tanulók jellemének és értékrendjének fejlesztése az oktatás más területein is megvalósulhat és meg is kell valósulnia, mint például az irodalom, a művészet és a testnevelés terén.

A tanulók megosztottságát a vallás- és etikaoktatásban résztvevők között a két tantárgyban tanítandó **közös átfedések** azonosításával és alkalmazásával, valamint a tantárgyakat tanító tanárok közötti kommunikációval és koordinációval kell enyhíteni (vö. a fenti, e témára vonatkozó megjegyzést az 1. ciklusban). Itt is helyénvaló emlékeztetnünk a tantárgyak és műveltségi területek közötti átfedésekre, különösen a jellem és a metakogníció megvalósításának szerepére, ahogyan azt fentebb említettük, az 1. ciklus esetében. Az áttekintés kiegészítéséhez hasznosak a vonatkozó útmutatók (Útmutató az iskolai kultúrához, stb.)

A 3. ciklus

A 3. ciklusban az egyes komponensek az iskola döntése szerint integrálva, részlegesen integrálva vagy különálló tantárgyként valósulhatnak meg. A **földrajz komponens** lehetőséget teremt a világ összetettségének a felfedezésére, mint például a természeti elemek, az emberek

és a környezet közötti összefüggések felismerésére. A földrajz célja, hogy fejlessze a tanulók – például környezeti és interkulturális – attitűdjeit és értékeit, a világgal kapcsolatos releváns ismereteket, valamint a 21. századi élethez szükséges gyakorlati kompetenciák elsajátítását. A földrajzoktatás alapvető tartalmi változásai a „kevesebb regionális és több tematikus földrajz” leegyszerűsített kijelentésben foglalhatók össze.

Az új tematikus egységek a humánföldrajzra összpontosítanak. A *Föld népessége* és az *Emberi tevékenység a Földön* című tematikus egységek célja, hogy a tanulók megismerkedjenek a különböző (globális és regionális) léptékű alapvető humán földrajzi jelenségekkel és folyamatokkal, és rávilágítsanak a mai világ összefüggéseire – például a *migráció okainak és következményeinek feltárásával, a nyersanyag kitermelésétől és feldolgozásától a szállításon keresztül a fogyasztásig vezető globális kereskedelemmel*.

Az ember és a természeti környezet közötti kapcsolat, a gazdasági és egyéb egyenlőtlenségek, valamint a földi élet fenntarthatósága a *Kihívások és problémák a mai világban* című új tematikus egység tartalmi követelményei között szerepelnek, amely a korábbi alaptantervben kizárólag a világ egyes régióihoz kapcsolódó környezeti és társadalmi kérdéseket integrálja. Ugyanakkor olyan aktuális tartalmakkal egészítik ki őket, mint az éghajlatváltozás, az emberi fejlődési mutatók vagy a humanitárius és fejlesztési segélyek. A *Földrajz a terepen* tematikus egység a földrajzoktatást egészíti ki egy kulcsfontosságú elemmel, a terepmunkával, amely az aktuális alaptantervben eddig a földrajzi kirándulásokra korlátozódott.

Forrás: <https://www.freepik.com/>

A 3. ciklus **történelem komponense** a 2. ciklus propedeutikai felkészültségére épül, és a magasabb kognitív funkciók használatához igazítja a standardokat. A történelemoktatás átalakításának alappillérei az új tantervben a következők:

- **tudományos kutatói megközelítés** – elősegíti az aktív tanulást a változatos történelmi forrásokkal és a történelmi reprezentációval, azaz a történelmi témákat ábrázoló változatos műalkotásokkal megvalósuló munka révén a **tények, vélemények, értelmezések megkülönböztetésére irányuló** kompetencia kialakulásához vezet, kritikus hozzáállást alakít ki a tényekkel és a forrásanyaggal szemben, hangsúlyt fektetve a magasabb kognitív funkciók használatára,
- **multiperspektivitás** – egy történelmi esemény, személyiség, folyamat több nézőpontból történő vizsgálatát jelenti, ami magába foglalja például a konfliktus ellentétes oldalainak, a különböző társadalmi osztályok és csoportok nézőpontjainak a megismerését (nemesek/ jobbágyok, kisebbségek, nők, gyerekek, migránsok, illetve korabeli és kortárs szemlélet megismerése, stb.),
- **innovatív tartalom** – az új tanterv a tematikai egység egészére (*a történelmi korszakra általánosságban és területünkön egyidejűleg*) vonatkozó teljesítménykövetelményeket határoz meg, előnyben részesíti a tematikus tanítást, a mindennapi élet történelmét, a különböző társadalmi csoportokat – a nők, gyerekek, kisebbségek stb. – érintő kérdéseket (konkrét példákat a standardok olvasásáról szóló részben találunk),
- **regionális dimenzió** – a közelebből távolabbra elv alapján a választott korszak vagy téma egy adott régióban is feltárható, a sajátosság teljes mértékben a tanár kompetenciáján múlik (például a reneszánsz és a humanizmus időszakában ez megvalósítható a *regionális történelem tematikus szondázása* – *egy modern épület vagy egy személyiség története* formájában),
- az **európai és a globális dimenziók** tágabb összefüggésben tisztázzák a kapcsolódásokat, és szükségesek a kortárs események és a tanulók életében felmerülő kihívások megértéséhez.

A 3. ciklusban az **állampolgári komponens** hét tematikus egységre oszlik. Az első egység, az *Identitás és az ember szociális fejlődése*, a pszichológia és a szociológia meghatározott foglalmainak felel meg. A korábbi tantervtől eltérően a jelenlegi tartalmi standard megköveteli a meghatározott fogalmak vagy megközelítések konkrét példán keresztül történő magyarázatát. A második egység olyan politikatudományi témákat tárgyal, mint a hatalom elosztása és a hatalommal való visszaélés, a választások, az állam szervei és intézményei, valamint a harmadik szektor. A hangsúly itt is a példákon keresztül történő megértésen és a gyakorlati alkalmazáson van (*az intézményekkel és hatóságokkal történő kommunikáció módjainak feltárása, az állam digitális szolgáltatásai*). A harmadik egység a jognak felel meg: az új témák (*erőszakos viselkedés, befogadó gyakorlatok*) mellett az eredetiek (*alkotmány, jogi területek*) nagyobb mértékű pontosítása történik annak érdekében, hogy a tanulók életkorának megfelelően a jogi témák vonzóbbá váljanak. Ugyanez igaz a *gazdasági kapcsolatokra* vonatkozó területre is. A gazdasági műveltséget fokozatosan fejlesztjük a munkaerőpiac fogalmán keresztül, amely közelebb áll a tanulókhoz, mint például a gazdaságok sokféleségének eredeti témái. A pénzügyi műveltséget olyan tartalmi standardok foglalják magukba, mint például *egy egyszerű háztartási modell költségvetés összeállítása, az egyszeri és a visszatérő bevételek és kiadások megkülönböztetése az állami költségvetéssel szemben, a pénzügyi intézmények és szolgáltatásaik sokféleségének felismerése*.

A médiaműveltség a médiatartalmak kritikus megközelítésének körvonalait veszi fel, beleértve a saját viselkedés szabályozásának szokásait vagy a közösségi hálózatok emberekre gyakorolt hatását. Az *integráció és a globalizáció* a globális összefüggések témaköreit öleli fel, és a nemzetek feletti intézmények fontosságát ismét a tanulók életéből vett közös példákkal

javasolja szemléltetni. Egy teljesen új egység ebben a komponensben az *Elmélkedés napjaink társadalmi kihívásairól*. Az állampolgári ismereteket olyan témákkal teheti vonzóbbá, amelyek a közszférában is visszhangra találnak. A hangsúlyt azonban a tényszerű és megalapozott vita biztosítása érdekében a források előzetes tanulmányozására kell helyezni.

Az etikai és személyes komponens

A 2. ciklusban a tanulókat arra ösztönözzük, hogy távolodjanak el a világgal és a társadalommal szembeni egocentrikus viszonyuktól, és sajátítsák el azokat a készségeket, amelyekkel a **társadalmi és kulturális sokszínűséggel jellemezhető környezetben** kielégítően tudnak élni. Hangsúlyt kap más emberek perspektívája és a tiszteletteljes, de mély személyes kapcsolatok kialakítása. Ebben az összefüggésben hasznos ismét felhívni a figyelmet a célok (az előző ciklusok megfogalmazásaihoz képest fokozatosan megfogalmazott), a hozzájuk tartozó teljesítménykövetelmények és a tartalmi követelményekben felsorolt tevékenységek közötti kapcsolatra.

A **3. ciklusban** az általános iskolai oktatáshoz képest **új** tematikus egységek a következők: 5. *Az etikai kérdések megvitatásának gyakorlása és az erkölcsi dilemmák megoldása*, 6. *Család, intimitás, szexualitás és szülői magatartás*, 7. *Az egészséges életmód fenntartása*, 8. *A gazdaság etikai vonatkozásainak megismerése*, 9. *A vallások közötti párbeszéd, valamint a hívők és nem hívők közötti párbeszéd ápolása és* 10. *A környezeti-etikai tudatosság kialakítása*. Mindezek a tematikus egységek és tartalmi normáik tükrözik a serdülők kognitív, affektív és erkölcsi fejlődési sajátosságait, fokozatosan aktívan integrálódva a demokratikus társadalom életébe. A 11. tematikai egység, *Az értékteremtő projekt* megvalósítása kifejezetten teljesíti a 10. nevelési célt, amely az általános iskolai oktatás egészét áthatja (*10. Mutassanak érdeklődést a körülöttük, a világban zajló események iránt, és vegyenek részt az életkoruknak megfelelő hasznos tevékenységekben*). A 2. ciklushoz hasonlóan a 3. ciklusban is célszerű a **tematikus napokat** konkrét oktatási tevékenységek és a tantárgyközi műveltség megvalósítására használni. A 3. ciklus szintjén is hangsúlyozni kell a többnyire különálló tantárgyakként oktatott összetevők közötti szorosabb kapcsolatok fontosságát. Különösen fontos szerephez jutnak a **tantárgyközi átfedések**, melyek például a jellem, a metakogníció, a szociális és érzelmi intelligencia vagy az állampolgári komponenst érintik.

Fordította: Bolemant Lilla